

כאדם הממשיש בכיסו בכל שעה (קול אליהו; מהר"ם שיף כתובות ג, א ד"ה ודמיה).

לְרַבִּי יְהוֹשֻעַ דְּשֵׁנִי לִיה לְשֵׁנִי לִיה הִכִּי, ורבי יהושע עצמו ודאי מחלק בין 'עוקר' ל'טועה', וסובר שרק אם טעה וחשב שעשה את המצוה פטור מחטאת, כמבואר במשנה שמוצאת בסמוך לגבי מילה בשבת, ומשום כך מקשה הגמ', מדוע הוצרך רבי יהושע לומר שבירשא שינה לדבר האסור ולכן חייב חטאת, ובסיפא שינה לדבר המותר ולכן פטור מחטאת, הרי גם אם הרישא מדברת כשישינה לדבר המותר [וכגון שישטח פסח לשם קרבן תמיד, שגם הוא קרב בשבת] חייב חטאת, כיון שהוא התכוון לעקור ואינו 'טועה' בדבר מצוה, ורק בסיפא שהוא 'טועה' פטור מחטאת, משום שהוא 'טועה' בדבר מצוה (תוס' ד"ה הא, ע"פ מהרש"א, המיישב בכך את תמיהת המהרש"ל מדוע היה פשוט לגמ' שרבי יהושע מחלק בין 'עוקר' ל'טועה').

וְשָׁכַח וּמָל אֶת שֵׁל אַחֵר הַשֶּׁבֶת בַּשֶּׁבֶת חַיִּיב חֲטָאָת, מִשּׁוּם עֲשִׂית חֲבוּרָה (רש"י שבת קלז, א ד"ה ושכח), שנחשב מתקן, וכדברי הגמ' בשבת (קו, א) שהמל נחשב מתקן ולא מקלקל (רמב"ם בפיהמ"ש ורבינו פרחיה שבת שם). ואף שמל תוך שמונה, מכל מקום נחשב מתקן כיון שנפטר בכך מלמולו בזמנו (רעק"א על המשנה שבת שם. אך הקשה מהגמ' בכריתות [יט, ב] שהעמידה משנתנו כדעת האומר 'מקלקל בחבורה חייב'). וגם לדעות הסוברות שהנימול תוך שמונה צריך לחזור ולהטיף ממנו דם ברית בזמנו (ראה להלן בסמוך), נחשב מתקן במה שאינו צריך לחותכו שנית, ודי בהטפת דם ברית (תפארת ישראל שבת יט יכין לו).

ובמקרה זה אינו נפטר משום 'טועה' בדבר מצוה, כיון שרק אם עשה מצוה נפטר מחטאת, אבל כאן שמל אותו קודם זמנו לא עשה מצוה (רש"י), ואף שיש סוברים שתינוק שמלו אותו קודם זמנו מילתו כשרה, ואין צריך לחזור ולהטיף ממנו דם ברית לשם קיום מצות מילה (רמ"א י"ד רסב, א, בשם הרא"ש), אין זה משום שהמצוה נתקיימה בשעת המילה עצמה, אלא משום שהמצוה מתקיימת בזמנה בכך שהתינוק מהול (צלח"ע ע"ב ד"ה א"; בת הלוי ב, מז, וראה בבית הלוי שם שיש שני חלקים במצות מילה). ויש מפרשים, שרק אם טעה בדבר מצוה ועשה מצוה שמוחייב לעשותה, נפטר מחטאת, אבל מילה קודם זמנה, אף שהיא מעשה מצוה, כיון שאינו מחוייב לעשותה, אינה פוטרת אותו מחטאת (משנת רבי אהרן קדשים סוגיות ג, י, וכע"ז כתב רבי משולם איגרא י"ד כח).

וְשָׁכַח וּמָל אֶת שֵׁל עֶרֶב שֶׁבֶת בַּשֶּׁבֶת וְכוּ', וְרַבִּי יְהוֹשֻעַ פּוֹטֵר, כִּיּוֹן שִׁטְעָה בַּדְּבַר מִצְוָה וְעָשָׂה מִצְוָה, וְאִף שֶׁחִלֵּל שֶׁבֶת בְּמִילָה ז, שְׁהִירִי רַק מִלָּה בְּזִמְנָה דּוּחָה שֶׁבֶת, מִכָּל מָקוֹם קִיִּים מִצְוֹת מִלָּה (רש"י), וְאִין מִצְוָה פְּסוּלָה מִשּׁוּם 'מִצְוָה הַבָּא בְּעִבְרָה', כִּיּוֹן שֶׁעִיקָר הַמִּצְוָה בְּמִילָה הִיא הַתּוֹצֵאָה שֶׁהִתְיַנּוֹק מִהוּל, וְלֹא גּוֹף הַמַּעֲשֶׂה, וְהַפְּסוּל שֶׁל 'מִצְוָה הַבָּא בְּעִבְרָה' הוּא רַק בְּמִצְוֹת שֶׁבֶת הַמַּעֲשֶׂה הוּא הַמִּצְוָה (חמדת שלמה א"ח כא; קובץ הערות יא, א-ב, אולם ראה מנחת חינוך מצוה ב אות טו, שהסתפק בכך). ויש שכתב שאין זו 'מצוה הבאה בעבירה', משום ש'טועה' בדבר מצוה נחשב כאנוס [ראה ביאורנו לעיל (ע"א ד"ה ורבי)], ובאנוס לא נאמר הדין של 'מצוה הבאה בעבירה' (תורת חסד [לרש"י פראדקין] א"ח נח, ראה שם מדוע אין לומר להיפך, שתיחשב 'מצוה הבאה בעבירה' וימילא לא יחשב 'טועה' בדבר מצוה' ואנוס אלא שוגג. וראה עוד רעק"א קמא קעד, ופתיח תשובה י"ד רסו, א, שדנים שמא מילה זו פסולה משום 'כל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני').

גִּמְרָא. שְׂמַעְתָּ מִיָּנָה עֲקִירָה בְּטַעוֹת הָיְיָ עֲקִירָה, שמחשבת 'שלא לשמה' פוסלת את הקרבן גם אם חשב זאת מתוך טעות, ובמנחות (ט, א) נחלקו בכך רבה ורבה (תוס'), וביאור מחלוקתם, שמאן דאמר 'הוא עקירה' סובר, שמה שאמרו [בגמ' בזבחים (ב, ב)] שקרבן שנשחט שלא לשמו כשר משום ש'סתמא לשמה', היינו שנחשב כאילו חשב 'לשמה', ואם כן זה הוא דוקא כשלא חשב כלום, אבל אם חשב 'שלא לשמה', אף שהיה זה בטעות, מכל מקום לא ניתן להחשיבו כאילו חשב 'לשמה' [ולכן בקרבן פסח שה'לשמה' מעכב, הקרבן פסול]. ומאן דאמר 'לא היא עקירה' סובר, ש'סתמא לשמה' הוא מצד עצם הקרבן שעומד לשמו, ואמנם מחשבת 'שלא לשמה' פוסלת את הקרבן, אולם מחשבה בטעות אינה מחשבה, ולכן נשאר הקרבן בדינו שהוא קרב לשמו (ע"פ דברי אליעזר פסחים ט, ז, ראה ביאורנו לעיל ס, ב [ד"ה דהא] בשם הגר"ז הלוי), או שהוא סובר ש'סתמא לשמה' הוא מצד יחודו הראשון שהוקדש לשם קרבן מסוים, ואמנם מחשבת 'שלא לשמה' עוקרת את היחוד הזה, אולם מחשבה בטעות אינה עוקרת, ולכן הקרבן נשאר ביחודו הראשון (קובץ שיעורים ב, כב, ד; וכע"ז באבן האזל מעשה הקרבנות ז, ד).

וראית הגמ' שעקירה בטעות עקירה, היא ממה שהמשנה מחייבת חטאת על פסח שנשחט לשם קרבן אחר, ואם עקירה בטעות אינה עקירה, והקרבן הוא קרבן פסח, פטור מחטאת (רש"י), והגמ' כאן סוברת כרבה (מנחות סד, א) שאם התכוון לעשות מלאכה בשבת ולבסוף התברר שמעשה זה מותר, אינו חייב חטאת, כיון שהולכים אחר מעשיו ולא אחר מחשבתו, ולכן אם התכוון לצוד דגים בשבת, ולבסוף עלו בחכתו דגים ותינוק שננטע בנהר [שמצוה להצילו משום 'פיקוח נפש'], פטור מחטאת, אף שהתכוון לצוד דגים, אבל רבא סובר שהולכים אחר מחשבתו וחייב חטאת, ולדבריו אין ראייה שעקירה בטעות עקירה היא, כיון שגם אם הקרבן הוא קרבן פסח חייב חטאת, מאחר שהתכוון לשחוט קרבן אחר שאסור לשחוטו בשבת (נחלת יעקב עג, א ד"ה שחט). ויש שסובר, שרק שם הולכים אחר מחשבתו, כיון שאף אדם אינו יודע שהתינוק יעלה במקום שהוא פרס מצודה, ולכן המעשה שלו נחשב כמעשה של צידת דגים, אבל כאן שכולם יודעים שזה קרבן פסח, ורק הוא חושב שזה קרבן אחר, נחשב המעשה כמעשה של הקרבת קרבן פסח שמוותר בשבת, ואינו חייב על מחשבתו שחשב להקריב קרבן אחר (רש"י, וראה עוד שיעורי רבי שמואל [כתבי תלמידים]).

וְאִי בְּעוֹקֵר מַה לִּי רִאיוֹנִין מַה לִּי שְׂאִינִין רִאיוֹנִין, כיון שאינו 'טועה' בדבר מצוה, שהרי הוא יודע שאין זה קרבן פסח (רש"י), והטעם שנחשב שוגג וחייב חטאת, כיון שהוא סבור שמוותר להקריב קרבן אחר לשם פסח, ומכל מקום אינו נחשב 'טועה' בדבר מצוה, כיון שרק אם טועה במציאות, כגון שחושב שקרבן זה הוא קרבן פסח, נחשב 'טועה' בדבר מצוה, אבל אם טועה בדין, כגון כאן שסבור שמוותר להקריב קרבן זה בשבת, אינו נחשב 'טועה' בדבר מצוה' (מהרש"א).

וְדָמִי לִיה כְּמָאן דְּמִנְחָא בְּכִיסִּיה, וְהִטַּעַם שִׁנְקוּ דְּמִנְחָא בְּכִיסִּיה ולא 'דמנח בקופסא' שהוא לשון יותר מצוי בגמ', כיון שאמרו בגמ' (ב"מ כא, ב) 'אדם עשוי למשמש בכיסו בכל שעה', ולזה אמרו שאפילו ששנה דין זה ארבעים פעמים וכבר נקבע בן דיכורנו, עדיין היה ממשיש בו כל שעה כדי שלא ישכחנו,